

Idéforum

Hur kan idéhistoria, kunskapshistoria och utbildningshistoria utvecklas i förhållande till varandra?

STAFFAN BERGWIK, JOHAN ÖSTLING
OCH ANNA LARSSON*

Idé- och lärdoms historia har under det senaste dryga decenniet genomgått stora förändringar. Det gäller exempelvis ämnets institutionella tillhörigheter, publiceringsmönster, internationalisering, digitalisering, forskningsinriktningar, teorianvändning, samförfattande, relationer till angränsande discipliner och ändrade förutsättningar för forskningsfinansiering. Debatten om ämnets nutida utveckling och vägval har dock inte intensifierats i motsvarande grad.

Med detta som utgångspunkt provar vi här ett nytt format i *Lychnos* – Idéforum. Tanken är att initiera konstruktiva och ämnesrelevanta diskussioner i dialogform kring en aktuell fråga. Förhoppningsvis kan forumet bidra till att lyfta fram pågående förändringar och förnya en gemensam ämnesdiskussion.

Frågan för detta idéforum är relationen mellan idéhistoria, kunskaps historia och utbildnings historia. Med den historiska miljön vid Lunds universitet som utgångspunkt har kunskapshistoria fått ett allt större genomslag i historisk forskning. Internationellt har det också växt fram akademiska miljöer och tidskrifter inom detta område. Ett annat område som etablerats som ett expansivt forskningsområde är utbildnings historia. Hittills har fokus främst varit på grundskola och gymnasium men också alltmer mot högre utbildning och utbildningsfrågor i samhället i stort. Båda dessa områden ligger nära och överlappar med idé- och lärdoms-

* Staffan Bergwik är professor i idéhistoria vid Stockholms universitet; Johan Östling är professor i historia med inriktning mot kunskapshistoria och föreståndare för Centrum för kunskapshistoria (LUCK) vid Lunds universitet, och Anna Larsson är professor i idéhistoria med utbildningsvetenskaplig inriktning och är forskningsledare för forskningsmiljön och forskarutbildningsämnet historia med utbildningsvetenskaplig inriktning vid Umeå universitet.

historia, något som lätt skapar spänningar och inbjuder till retoriskt gränsdragningsarbete. Samtidigt kan detta också innebära att inrotade positioner tydliggörs och ifrågasätts, att nya perspektiv öppnas och att samarbeten skapas.

I detta idéforum tänkte *Lychnos* ta fasta på dessa konstruktiva sidor av mötet mellan de tre forskningsdisciplinerna. Vi har bett en företrädare för varje inriktning att kort svara på tre frågor. Företrädare för idéhistoria är Staffan Bergwik, för kunskapshistoria Johan Östling och för utbildningshistoria Anna Larsson.

Utifrån ert perspektiv, var står era discipliner idag vad gäller utvecklingstendenser och forskningstrender?

STAFFAN BERGWIK: Den amerikanske geografen Isaiah Bowman beskrev 1938 vetenskapliga discipliner som polariserat ljus. Genom att se ett fenomen ur ett särskilt perspektiv blir färgernas förvirring till ordning och nya fakta uppstår. Nominellt tillhör jag disciplinen idé- och lärdomshistoria eller idéhistoria, jag använder de två beteckningarna synonymt. Men ämnet är bara delvis ett polariserat ljus. Perspektiven är många, ibland svåra att förena. Det fanns en tid när idéhistoriker med påtaglig envishet ställde sig frågan ”vad är idéhistoria?” Idag är de istället upptagna med att bedriva sin forskning i relation till många internationella forskningsdiskussioner som styrs av problem, frågor, teoretiska perspektiv och ibland av vetenskapliga tidskrifters inriktning. Idéhistoriker rör sig därför över stora territorier. Det finns inte en uppsättning objekt som självklart ses som viktigare än andra – ingen självklar upptagenhet vid den kanon som fortfarande lärs ut på många grundkurser. Den empiriska förnyelsen inom ämnet har tvärtom varit påtaglig över flera decennier. En tydlig tendens är att disciplinens forskare kontinuerligt diskuterar och begrundar relevanssammanhangen och motiven för sina studieobjekt. ”Ready made” och svartlådade historiska objekt hör till idéhistorias förflutna.

Idéhistoriker befinner sig också på en rad internationella forskningsfält. Redan under 1990-talet hade STS, kulturhistoria, visuella studier, genusvetenskap och postkoloniala studier stor betydelse. Numera finns nytillskott som miljöhumaniora, digital humaniora, medicinsk humaniora, känslöhistoria och nya intressen för temporalitet och historiografi. Listan skulle förstås kunna göras längre. Ofta har de tvärdisciplinära initiativen drivits fram av samhällseliga angelägenheter som akademiserats genom att humanistiska forskare tagit sig an dem.

Fältkonstruktionerna har inneburit en stark tillväxt i kunskap och varit en framgångsfaktor för idéhistoria och humaniora generellt. Humanister har omsatt kritiska perspektiv och sina kompetenser i att frilägga större

tidshorisonter och bredare sammanhang, och därmed formulerat nya frågor och perspektiv. Det har kort sagt funnits en epistemologisk kraft i fältformuleringarna.

Till de nyafälten hör också det som ibland kallas kunskapshistoria. Etiketten har i Sverige framförallt mobiliserat historiker, men beteckningen drar oundvikligen in idéhistoriker i diskussionen. Inom detta område har många av oss verkat, även innan det hade en retoriskt effektiv beteckning. Sedan disciplinens grundläggning har idéhistoria behandlat det mänskliga vetandets historia. Längre handlade det om "lärda idéer", men den kategorin är inte längre vad den var. Istället har utvecklingstendensen varit att i bredare mening förstå de historiska relationerna mellan kunskap och samhälle, mellan kunskap och kultur. De teman som förts in i historikersamfundet genom etiketten kunskapshistoria är i praktiken sådant som i hög utsträckning beforskats av svenska idéhistoriker, vetenskapshistoriker, medicinhistoriker och kulturhistoriker sedan åtminstone 1990-talet. Och den forskningen visar inga tecken på att försvagas.

För en idéhistoriker av modernt snitt är det en grundläggande analytisk impuls att kunskapens historia tillhör en mer generell historia. Det är vidare väl belagt att "vetenskap" bara är en bland många kunskapsformer, att kunskap alltid förflyttas och delas på många aktörer. Själva kunskapsbegreppet har bland idéhistoriker – och särskilt bland dem av oss som kan beskrivas som vetenskapshistoriker – fungerat som ett analytiskt begrepp för att öppna det historiska aktörsbegreppet "vetenskap" och påvisa den mångfald praktiker genom vilka människor i det förflutna skapat vetande. Enligt Lorraine Daston är fältet i själva verket i färd med att omgestaltas till en kunskapshistoria eftersom forskningsintressena har breddats avsevärt, långt bortom Newton eller Darwin.

JOHAN ÖSTLING: Kunskapshistoria kan definieras som ett historievetenskapligt fält – snarare än en disciplin – där kunskapens former, betydelser, rörelser och förutsättningar står i centrum. Som ett specifikt fält är det relativt nytt och befinner sig i ett dynamiskt utvecklingsskede. De första initiativen togs i det tysktalande Europa under beteckningen *Wissensgeschichte* under tidigt 2000-tal, medan det dröjde innan *history of knowledge* tilldrog sig större uppmärksamhet i den engelskspråkiga världen. Sedan mitten av 2010-talet har dock formeringen av kunskapshistoria som forskningsfält gått in i en ny och mer internationell fas. Intensiteteten har ökat markant och amerikanska, australiska, brittiska, nederländska och nordiska forskare har börjat lämna bidrag som är explicit kunskapshistoriska.

Etableringen av kunskapshistoria har följt ett mönster som vi känner igen från formeringen av andra vetenskapliga fält. Ett första viktigt steg

var publiceringen av programmatiska artiklar som Philipp Sarasins ”Was ist Wissensgeschichte?” (2011) och introducerande böcker som Peter Burkes *What is the History of Knowledge?* (2016). Därpå följde konferenser och workshoppar som i sin tur ofta genererade antologier och tidskriftsnummer. Parallellt började fler och fler uttryckligt kunskapshistoriska studier att genomföras, det vill säga vetenskapliga undersökningar som i första hand betraktades som bidrag till kunskapshistoria och inte till vetenskapshistoria, utbildningshistoria, kulturhistoria eller något annat som redan existerade.

Detta inledande, sökande skede kännetecknades av lika delar entusiasm, förvirring och animositet: entusiasm bland oss som tyckte oss se möjligheten att bedriva forskning på ett nytt sätt och se historien ur ett annat perspektiv; förvirring bland alla dem som frågade sig vad detta nya var och om det var något för dem; animositet hos en del av dem som menade att de sedan länge ägnat sig åt historiska kunskapsstudier och inte såg värdet av en annan etikett. Som så ofta under *Sturm und Drang*-perioder uppstod friktion och överhettning. Vi har fått uppleva revirstrider och gränsfejder, men även – och framför allt – fruktbara kreativa samarbeten och stimulerande utbyten över ämnesskrankor.

De senaste åren har kunskapshistoria fått fastare institutionella och akademiska ramar. Ett tecken på det är att nya periodiska publikationer har lanserats, såsom *KNOW, Journal for the History of Knowledge* och *History of Intellectual Culture*. Även ett antal akademiska bokserier med kunskaps-historisk inriktning har börjat ges ut, däribland av Routledge, Amsterdam University Press och Princeton University Press. Likaså har nya centrumbildningar och forskargrupper med kunskapshistorisk prägel materialiserats. De ursprungliga miljöerna i Berlin och Zürich har fått konkurrens av Cambridge, Chicago, Göttingen, Sydney, Utrecht och Washington.

I Sverige och Norden, vågar jag nog hävda, har vårt arbete vid Historiska institutionen i Lund haft betydelse för att etablera fältet. Vår kunskapshistoriska forskningsmiljö har vuxit fram underifrån sedan 2014 – från en informell läsecirkel till en centrumbildning. När Centrum för kunskapshistoria (LUCK) invigdes 2020 uppstod det således inte ur ett vakuum; snarare rörde det sig om en formalisering av något som successivt hade tagit form. Det utgörs i dag av ett femtontal forskare och är en samlingspunkt för det kunskapshistoriska seminariet, de kunskapshistoriska forskningsprojekten med deras olika inriktningar, det kunskapshistoriska gästforskarprogrammet, den kunskapshistoriska sommarskolan, våra olika nätverk och vår digitala plattform (newhistoryofknowledge.com). En bekräftelse på den ställning som fältet har i Lund var att jag 2022 utnämndes till professor i historia med inriktning mot kunskapshistoria.

ANNA LARSSON: Utbildningshistoria är idag ett multidisciplinärt fält med en väl utvecklad nätverksstruktur. Forskningsfältet har en bakgrund i ett intresse för att dokumentera den historiska framväxten av de nationella skolsystemen från och med 1800-talets mitt och därvidlag lyfta fram nyckelhändelser och pedagogiska pionjärer. Johannes Westberg har i en översiktsartikel om det nordiska utbildningshistoriska forskningsfältet beskrivit detta dåtida intresse som en skolhistoria skriven av skolmän. Ett tydligt exempel är fembandsverket *Den svenska folkskolans historia* som gavs ut under 1940-talet. Ett annat är skriftserien *Årsböcker i svensk undervisningshistoria* som startades 1921 och ännu idag utges. Från 1900-talets mitt kom forskare huvudsakligen inom pedagogikdisciplinen att utveckla en mer forskningsinriktad utbildningshistoria med tydligare metodologiska och teoretiska utgångspunkter, inte sällan skriven med ett ”uppifrånperspektiv” med utgångspunkt i nationell skolpolitik och myndigheters implementeringsarbete. Från 1980-talet och i synnerhet efter milennieskiftet har fältet breddats, såväl mot ett bredare ämnesområde än enbart skolhistoria som genom en ökad metodologisk och teoretisk bredd. Som Westberg visar bedrivs utbildningshistorisk forskning inom pedagogiska och historiska discipliner, däribland idéhistoria, men även andra.

Sedan början av 2000-talet har en mängd organisatoriska initiativ tagits på nordisk nivå som gett forskningsfältet en sammanhållande infrastruktur. Den nordiska utbildningshistoriska konferensen samlar hundratalet deltagare vart tredje år; den åttonde i ordningen hölls i Aalborg i maj 2022. Det nordiska nätverket som ansvarar för konferenserna distribuerar sedan 2009 ett månatligt nyhetsbrev och arrangerar sedan 2015 en årlig internationell workshop för doktorander. Den internationella vetenskapliga e-tidskriften *Nordic Journal of Educational History* ges ut sedan 2014 som ett komplement till äldre internationella tidskrifter som exempelvis *Paedagogica Historica* och *History of Education*. Sedan 2005 har tre forskarskolor finansierats av VR. Den senaste är inriktad på tillämpad utbildningshistoria och pågår 2019–2025 och sammanknyter de fyra starkaste utbildningshistoriska miljöerna i Sverige, inom såväl pedagogik som historia.

Som både Daniel Lindmark och Johannes Westberg har konstaterat i sina områdesbeskrivningar 2015 respektive 2023 har det inom fältets nordiska gren INTE gjorts några signifikanta försök att etablera utbildningshistoria som en separat disciplin. I stället har fältets multidisciplinära karaktär framhållits tillsammans med en inkluderande hållning gentemot skilda teoretiska och metodologiska perspektiv. I den nordiska kontexten har fältet därigenom inte slitits av några omfattande gränsdragningsdiskussioner. Man kan ana att den relativa likheten i utbildningssystemens villkor och utveckling inom Norden främjar en likartad gränsättning kring själva forskningsobjektet. Man måste dock konstatera att

skolhistoriska studier inriktade på någon del av förskola eller ungdomsskola ännu utgör en tämligen stark centralfåra inom fältet. Här tror jag att just den institutionell likhet som råder i Norden och den forskningsmässiga relativa enigheten inte riktigt främjar den vidgning av fältet som de flesta samtidigt förespråkar.

Överlag kan konstateras att studier av ekonomiska, sociala eller idémässiga förutsättningar för reformer och skolförändringar är talrika. Även nya internationella forskningstrender har fått sina särskilda uttryck inom det utbildningshistoriska fältet. Ambitionen att skriva historia underifrån innebar exempelvis ett ökat intresse för kvinnors roll i utbildningen och för barns och barndomens historia. Här växte också ett intresse för utbildningars vardagsliv, ett intresse som även främjades av ”den kulturella vändningen” inom historieforskningen. I samband med denna kom utbildningens materiella, rumsliga och sensoriska aspekter att mer utforskas. Utbildning av etniska minoriteter i historien är också ett etablerat forskningstema. Internationella och transnationella utbildningsfenomen har blivit ett allt vanligare tema för utbildningshistoriska analyser. Detta framträdde inte minst på 2022 års nordiska utbildningshistoriska konferens, där såväl de övergripande föredragen som många av sessionerna samlade inte bara nationella exempel på något transnationellt fenomen utan också visade prov på studier som i sig inbegrep en vidare geografisk kontext än bara ett enskilt land. Detta kan tolkas som en vilja att överskrida den nationella ram som tidigare ofta utbildningshistoria (liksom annan forskning om såväl utbildning som historia) har hållit sig inom.

När det gäller teorier är fältet tydligt eklektiskt, om än vissa tendenser kan uppmärksammas. Westberg har påpekat att påfallande många nordiska studier använder sig av läroplansteoretiska angreppssätt. En annan teoretisk grund med ett kanske särskilt starkt avtryck i skandinavisk utbildningshistorisk forskning gäller historiebruk, det vill säga användningen av historia i skilda utbildningssammanhang.

*Hur förhåller sig idé-, kunskaps- och utbildningshistoria till varandra?
På vilket sätt tydliggör och ifrågasätter detta möte positioner inom
era respektive ämnen?*

STAFFAN BERGWIK: Om humanvetenskapliga fält har fört med sig stora vinster finns också risken att de bygger mer på forskningsretorik än kunskapsproduktion. I fältkonstruktionerna finns en spänning mellan viljan att formulera nya frågor och faran med att säga vad vi redan vet. Så hur förhåller sig nya områden till det som redan gjorts?

Kunskapshistoria är en internationell beteckning som lanserats genom tidskrifter och universitetsinstitutioner. Samtidigt har alltså idéhistoriker

länge behandlat kunskapernas historia, och inte bara (de institutionaliserade) naturvetenskapernas historier. Idéhistoriker har också studerat medicinsk kunskap i praktik och teori, samhällstänkandets idéer och praktiker liksom historieskrivandets historia. Idéhistoriker har tagit sig an en mångfald aktörer och många av kunskapens vardagliga verktyg, också långt bortom akademiska elitsammanhang.

Till det kommer att flera inflytelserika humanvetenskapliga forskare sedan 1960-talet har behandlat kunskapernas historia. Thomas Kuhn, Michel Foucault och Bruno Latour hör till dem som formulerat begrepp, perspektiv och argument som fått genomgripande spridning. Begrepp som paradigm, diskurs eller aktör-nätverk hör till humanvetenskaplig allmänbildning, men deras tänkande grundades i hög utsträckning på studier av kunskapspraktiker. Även om Kuhn, Foucault och Latour inte är idéhistoriker har deras perspektiv under lång tid påverkat idéhistorisk forskning. Det är därför, har jag också hävdad på annan plats, inte vilken tradition som helst som kunskapshistoria ger sig i kast med och det ställer stora krav på fältet att formulera nya, eller åtminstone vidareutveckla väletablerade, perspektiv.

Det finns dessutom en särskild aspekt av kunskapshistoria som är värd att lyfta upp. De som argumenterar för detta som ett nytt forskningsfält har velat studera bredare kunskapsprocesser, bortom akademiska elitsammanhang. Här har begreppet ”cirkulation” spelat särskilt stor roll. Det syftar till att belysa hur kunskap spridits bortom sitt tillkomstsammanhang, hur den förändrats mellan olika kontexter, hur den behandlats av publik och ytterst hur den blivit del av det moderna samhällsbygget. Tanken om cirkulation problematiserar föreställningar att kunskap har ett tillkomstögonblick, liksom att den sprids i linjära processer.

Men vad är det man bygger på, och reagerar mot, med begreppet? Till sammans med Linn Holmberg har jag visat att just frågor om den samtidiga konstruktionen och förmedlingen av kunskap har varit centrala för vetenskapshistoriker – liksom för idéhistoriker – sedan 1980-talet. De (jag frestas säga vi) har argumenterat för att just i kraft av att färdas kan kunskap uppfattas som sann och objektiv. Det är också ett område där vetenskapshistoriker formulerat kraftfulla begrepp som ”immutable mobiles”, ”kontextöverföring”, ”go-between” och ”utbyteszoner”. Frågan om kunskapens cirkulation tangerar också analytiska perspektiv på kunskapens publik, medieformer och visuella kulturer. Här finns framgångsrik kulturhistorisk forskning av idéhistoriker som behandlat publikpositioner och mediernas historia genom innovativa medie- och publikbegrepp med bäring på kunskapens migrering och transformation. Baserat på de svenska publikationer som getts ut under kunskapshistorisk flagg det senaste decenniet har varken den kulturhistoriska forskningen eller den veten-

skapshistoriska diskussionen gjort särskilt stort intryck på kunskapshistorikerna.

Sammantaget placerar sig kunskapshistoria på gränsen mellan flera historievetenskapliga forskningsområden, men samtidigt motverkas dialogen av en svensk disciplinär uppdelningen mellan historia och idéhistoria (och historikerfackets större storlek och dominans). Dessutom har svensk, historikerdriven, kunskapshistoria tagit störst intryck från tyskspråkig forskning. Till exempel har det nu nedlagda Zentrum für Wissensgeschichte i Zürich fungerat som riktningsgivare och inspirationskälla. Samtidigt har svensk idéhistoria – åtminstone den vetenskaps- och kulturhistoria som tagit sig an kunskap – påverkats starkt av den anglosaxiska världen. Ett glapp mellan Zürich och Cambridge ekar i svensk historisk forskning om man så vill. För det tredje, och kanske mest problematiskt, finns en ovilja bland dem som förfäktat kunskapshistoria att tänka kumulativt snarare än fältpositionerande. Vi har lärt oss mycket om kunskap som historiskt fenomen sedan 1960-talet. Vad kan vi utveckla, hur kan vi bygga vidare, snarare än uppfinna hjulet igen?

JOHAN ÖSTLING: Kunskapshistoria framträder i dag i ett flertal olika skepnader. I en artikel i *History and Theory* 2020 försökte jag urskilja några olika huvudinriktningar. För somliga är det ett sätt att omdefiniera vetenskapshistoria och göra detta ämne mindre bundet till moderna, västerländska begrepp; Lorraine Daston har exempelvis diskuterat utifrån dessa utgångspunkter. Andra – som Rens Bod – ser *history of knowledge* som ett sätt att skriva en bredare historia om all vetenskap, även inkluderande det som vi numera sorterar in under humaniora, samhällsvetenskap, teologi och juridik. Ytterligare andra menar att fältet öppnar för studier av andra kunskapsformer än systematiskt, rationellt eller akademiskt vetande – till exempel tyst kunskap, praktisk kunskap eller *indigenous knowledge*. Slutligen finns det dem – Philipp Sarasin, Simone Lässig med flera – som bejaktar kunskapshistoria som en ny form av samhällshistoria, där kunskapens sociala räckvidd och relevans sätts i centrum. Föga förvånande varierar de intellektuella inspirationskällorna beroende på vilken typ av kunskapshistoria som anammas.

I Sverige har kunskapshistoria som nytt fält i betydande utsträckning vuxit fram inom historieämnet. Det gäller i synnerhet i Lund: Centrum för kunskapshistoria är en del av Historiska institutionen och merparten av de tongivande personerna där är historiker, vanligen präglade av den kulturhistoriska rörelse som svepte genom ämnet under decennierna omkring 2000. En bakgrund till varför kunskapshistoria har kunnat utvecklas inom historieämnet i Lund är troligen de känslor av mättnad inför kulturhistorien som uppstod någon gång efter 2010. Det var som om det

kulturhistoriska paradigmet hade börjat bli uttömt och det fanns en längtan efter nya begrepp, forskningsdiskussioner och analysobjekt. Här hade kunskapshistoria något att erbjuda. Kunskapshistoria har alltså för oss aldrig var menat som ett intrång på klassisk idéhistorisk mark utan snarare som en önskan att förnya historievetenskapen. Dessa institutionella och intellektuella omständigheter har påverkat kunskapshistoria i dess svenska och nordiska tappning.

Under 2010-talets andra hälft, den kunskapshistoriska etableringsfasen, har historiker med kunskapshistorisk inriktning interagerat med och behövt förhålla sig till idéhistoriker med en liknande orientering. Det är helt naturligt. Inom ämnet idéhistoria finns det åtskilliga forskare som länge studerat olika aspekter av kunskap, och inte så få av dem knyter numera medvetet an till och bidrar till att utveckla det kunskapshistoriska fältet (samtidigt som det finns andra idéhistoriker som står i dialog med helt andra områden och discipliner som har lite att göra med kunskapshistoria, exempelvis delar av politisk idéhistoria, filosofihistoria, medicinhistoria och teknikhistoria).

För egen del har jag sett ett samarbete med idéhistoriker som fullständigt självklart. Jag har själv idéhistorisk studiebakgrund och alla mina betydande forskningsprojekt har haft en idéhistorisk dimension. Under årens gång har jag i olika sammanhang sampublicerat med idéhistoriker och även anlitats som sakkunnig, betygsnämnsledamot, opponent och recensent inom ämnet idéhistoria.

Under de senaste åren har vi kunskapshistoriker medvetet strävat efter att knyta an även till utbildningshistoria. För mig har det inte varit långsökt – jag har länge ägnat mig åt universitetshistoria och har ett allmänt intresse för kunskapsinstitutionernas plats i samhället – men jag har aldrig definierat mig som utbildningshistoriker och det är först relativt nyligen som jag blivit varse vilket stort och vitalt fält som det är.

Sedan några år tillbaka har vi i Lund insett hur mycket det finns att vinna på ett närmare samarbete mellan kunskaps- och utbildningshistoria. Inom ramen för vår seminarier serie har vi därför anordnat flera seminarier som har fört samman kunskapshistoriker med utbildningshistoriker, bland annat vid ett välbesökt digitalt samarrangemang mellan LUCK och Australian Centre for Public History i Sydney. Under 2022–2023 utkommer också tematiska nummer av två tidskrifter, *History of Education Review* (gästredaktörer Joel Barnes och Tamson Pietsch) och *Nordic Journal of Educational History* (gästredakör Björn Lundberg), som båda berör förhållandet mellan kunskaps- och utbildningshistoria. När jag har deltagit i utbildningshistoriska konferenser, exempelvis vid International Standing Conference for the History of Education 2021 och Nordic Educational History Conference 2022, har jag även tyckt mig notera att det finns ett

inte obetydligt intresse för kunskapshistoria. Ofta tror jag att vi kan mötas i ett intresse för kunskapens betydelse för bredare grupper i samhället. Samtidigt är det uppenbart hur idé- och kunskapshistoriska perspektiv har befruktat många av de universitetshistoriska projekt som de senaste åren har förverkligats i Oslo, Åbo, Lund, Bergen, Ålborg och på andra platser i Norden.

ANNA LARSSON: Som student och doktorand i idéhistoria på 1990-talet upplevde jag att idéer om högre utbildning och bildning för vuxna hade en central plats i disciplinen idéhistoria, och att idéer om barn, barndom och ungdom gärna kunde behandlas. Men idéer om utbildning för barn och unga ingick inte i intressefältet. Jag fann detta besynnerligt: hur kunde det komma sig att idéhistorieämnet hade ett fokus på bildning, vetenskap och idéutveckling men inte befattade sig med skolutbildningens roll? Jag vill minnas att den förklaring jag fick var att detta var en traditionsenlig uppdelning mellan idéhistoria å ena sidan och historia och pedagogik å den andra. Historiskt sett stämmer detta: den utbildningshistoriska forskningstraditionen har etablerats och utvecklats av historiker och pedagoger snarare än av idéhistoriker. Men idag framstår inte denna uppdelning längre som relevant och inte heller med dagens forskningslandskap överensstämmande. Idéhistoriker utgör en del av den utbildningshistoriska forskargemenskapen. Enligt Westbergs sammanställning av svenska doktorsavhandlingar med utbildningshistorisk inriktning 1980–2020 har 15 avlagts inom ämnet idéhistoria, vilket därmed utgör det fjärde största ämnet (efter pedagogiska ämnen, historia och Tema). Jag tror inte idéhistoriker i gemen idag uppvisar den skepsis som låg i min 1990-talsupplevelse, utan generellt betraktar även skola och utbildning för unga som intressanta områden för idéhistorisk analys.

Till skillnad från utbildningshistoria och kunskapshistoria är emellertid idéhistoria, historia eller pedagogik universitetsdiscipliner i vissa betydelsefulla avseenden: de fungerar som stuprör eller snitslade banor genom det (nationella) akademiska landskapet. Examenssystemet likaväl som institutionsindelning och fakultetsmedelsfördelning följer i första hand universitetsdisciplinerna. Även om detta i praktiken har en stor betydelse för till exempel anställningsfrågor så måste inte forskningens inriktning låta sig styras av dessa materialiteter.

*Vilka synergier och möjligheter finns det i mötet mellan de tre områdena?
Vad kan vi göra framöver?*

STAFFAN BERGWIK: Kan idéhistoria och kunskapshistoria i Sverige hitta gemensamma frågor, perspektiv och empiriska områden att utveckla?

Initiativen att förstå kunskapens roll och formering har ett uppenbart relevanssammanhang. Kunskap förblir avgörande som en infrastruktur för samhällsbygget. Därför måste viljan att kritiskt historisera, kontextualisera och studera kunskapens många former tas om hand och utvecklas. Det är också en skärningspunkt där idéhistoria, kunskapshistoria och utbildningshistoria kan mötas och belysa historievetenskapliga grundfrågor om tidsdjup, föränderlighet och breda samhällskontexter.

En mer specifik möjlighet är det kollektiva skrivandet av större och sammanhållna historier. Med start under 1960-talet började vetenskapshistoria reagera på vetenskapsutövares egna teleologiska hjälteberättelser om framsteg. Vetenskapshistoriker formade ett kritiskt studium av vetenskaperna och erbjöd en omtolkning av kunskapens utveckling. Snarare än en sammanhållen linjär berättelse formades nu en splittrad bild av en praktik med många fasetter som av historiska aktörer kunde beskrivas som ”vetenskap”, men som i realiteten inte alls bildade en monolit.

Övergripande framstegsberättelser problematiserades framförallt av fallstudier med noggrann uppmärksamhet på lokala villkor och med begränsat kronologiskt och geografiskt fokus. Det har med tiden – menar jag, men också kommentatorer som Lorraine Daston, Geert Somsen och Sven Dupré – visat sig finnas en baksida med arbetssättet. Alternativ till de stora berättelser som ursprungligen var motparten har lyst med sin frånavaro. Det räcker inte längre att gå på gång konstatera att kunskap är kontextberoende och skiftande över tid och rum. Det är dags för nya synteser.

Här finns en uppgift för en forskning som befinner sig i skärningspunkten mellan idéhistoria, kunskapshistoria och utbildningshistoria. Synteser bör utgå från den generella insikten att kunskap är del av sitt samtida sammanhang, men också resa frågor om kunskapens tidsliga dimensioner. Det finns mycket kvar att säga om temporala processer, långa linjer och viktiga diskontinuiteter i kunskapernas historia, och visst borde det vara historiker som tar sig an att säga något om dem?

Ytterligare ett angeläget tema, också som en längre historisk process, är kunskapsorganisationens historia. Tvärvetenskapliga initiativ har efterlysts på forskningspolitisk nivå i flera decennier, och de fält som jag nämnde i inledningen är exempel på en integrativ humaniora som orienteras mot breda problemställningar snarare än mot gamla discipliner. Här finns en förskjutning i kunskapsorganisationen som förtjänar att historiseras. Till det kommer att viktiga samhällseliga angelägenheterna som klimatfrågan inte infogar sig prydligt efter våra människoskapade och institutionsformade discipliner som ofta är historiska produkter av 1800- och 1900-talen. Det finns äldre sätt att organisera vetandet om natur och kultur som länge tycktes obsoleta, men som nu framstår som högtintresanta att historisera utifrån nutidens problemhorisonter.

Det finns också anledningen att använda en del av vetenskapshistorikernas insikter reflexivt. Gemensamma forskningsfält skapas till exempel genom arenor och kretslopp där citeringspraktiker, tidskrifter, konferenser, nätverk och kanondiskussion spelar roll. Omvandlat till relationen mellan idéhistoria och kunskapshistoria finns all anledning att se över citeringspraktiker och att fundera på kanon (kommer den till exempel från Zürich, Cambridge, Paris, Uppsala, Lund eller något däremellan). Och på tal om synteser: finns det möjligheter att skriva syntetiserande böcker i samarbete? Det har historiskt varit ett framgångsrecept för idéhistoria som har flera sådana böcker som nått stor spridning. Debatt och samarbete kräver sina former och hur dessa sätts upp har fältpolitiska konsekvenser.

Såväl kunskapshistoria som utbildningshistoria som fält reser frågor för forskare inom flera historievetenskapliga subfält, inte bara idéhistoria. Det blir nödvändigt att peka ut vad vi gör och varför, hur vi gör det och vad vi åstadkommit. Det är en produktiv övning och idén om kunskapshistoria kan ge nya impulser. Initiativet är vällovt, vårt vetande om kunskapernas historia behöver fortfarande stärkas och utvecklas. Men själva premissen att kunskapshistoria är något ”nytt” är ingen bra utgångspunkt för dialog med dem som länge utvecklat och arbetat med det som vid närmare anblick visar sig inte vara så mycket av en nyhet.

JOHAN ÖSTLING: Kunskapshistoriker har mycket att vinna på att vara öppna för samarbeten och utbyten. Idealt sett kan kunskapshistoria fungera integrerande i den meningen att fältet har förmågan att föra samman forskare, ämnen och diskussioner som behandlar likartade problem men som sällan ingår i samma vetenskapliga sammanhang. På så vis kan idé- och utbildningshistoriker interagera med kunskapshistoriskt inriktade forskare och därigenom kan alla tre områden berikas. Detsamma gäller även för forskare med bakgrund inom exempelvis bok-, digital-, genus-, global-, kyrko-, medie- och rättshistoria. Kunskapshistorisk forskning kan i detta sammanhang dra nytta av och bygga vidare på traditioner inom kulturhistoria, socialhistoria, ekonomisk historia och politisk historia, i synnerhet när kunskapens betydelse i samhället eller i människors vardagsliv står i blickfånget.

Samtidigt finns det en risk med att kunskapshistoria bara fungerar som en allmän samlingsplats för allehanda humanvetenskapliga forskare med intresse för kunskap; om så skulle bli fallet kan det att bli ett alltför diffust och identitetslöst fält. Jag menar därför att det också bör sträva efter att generera ny typ av forskning och detta faktiskt har skett de senaste åren. Genom att sätta kunskap – inte idéer, utbildning, vetenskap, kultur eller politik – i centrum för våra studier blir nya frågeställningar, metoder och

synsätt betydelsefulla. Flera av mina lundakollegor har fruktbart anammat kunskapshistoria och därvid åstadkommit omtolkningar och perspektivskiften inom sina respektive områden, exempelvis Erik Bodensten om 1700-talets missväxtkatastrofer, Isak Hammar om förhållandet mellan humaniora och naturvetenskap under 1800-talet, Martin Ericsson om 1900-talets rasism och rasbiologi samt David Larsson Heidenblad och Björn Lundberg om efterkrigstidens miljö- och utvecklingsfrågor. Även flera löftesrika doktorandprojekt kan bidra med något liknande.

Frågan är dock hur synergier och synteser kan uppnås utan att områdenas distinkta intellektuella identiteter urgröps. En enkel, välprövad modell är att föra samman forskare med olika bakgrund till en gemensam workshop som kretsar kring ett tema och sedan låta dem bidra till en samlad publikation. I den kunskapshistoriska trilogi som David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar och jag står bakom som redaktörer – *Circulation of Knowledge* (2018), *Forms of Knowledge* (2020) och *Actors of Knowledge* (beräknas utkomma 2023) – har vi arbetat just så. I dessa böcker medverkar historiker, idéhistoriker, utbildningshistoriker och andra forskare. Vi kan här erbjuda en relativt rik palett av metoder, teorier och betraktelsesätt, men det är måhända mer samexistens än genuin samverkan. Som redaktörer kan vi i alla händelser konstatera att det nog inte hade varit möjligt att publicera dessa verk om vi inte hade tillåtit en mångfald av ingångar och utgångar i ämnena. Den som letar efter entydiga förståelser av kunskapens cirkulation, former och aktörer får vända sig till andra böcker.

För att komma närmare varandra krävs det att forskare på allvar läser varandra och har en vilja att lära av andra. Det är inte heller så dumt om man är villig att hålla tillbaka en del revirinstinkter och erkänna att världen kan förstås på olika sätt. Att samskriva en större studie är en övning i denna typ av äkta samarbete, i synnerhet om ambitionen är att skapa en sammanhållen monografi med ett gemensamt analytiskt ramverk. I ett större projekt som jag nyligen har avslutat har jag strävat efter att uppnå just detta tillsammans med Anton Jansson och Ragni Svensson Stringberg, disputerade i idé- respektive bokhistoria och anställda som postdoktorala forskare inom ett av mig finansierat projekt. Åren 2019–2022 arbetade vi nära tillsammans med att utforska de aktörer och arenor som var betydelsefulla för att sätta humanistisk kunskap i rörelse i efterkrigstidens samhälle. Slutresultatet blev boken *Humanister i offentligheten* (2022). Vi hade ett gemensamt ansvar för monografins helhet och samskrev inlednings- och avslutningskapitlen. När det gäller de sex empiriska kapitlen drog vi nytta av våra respektive specialiteter och skrev två av dem var. Samtliga undersökningar tog emellertid form i fortlöpande diskussioner där vi alla tre var synnerligen aktiva.

Andra får bedöma värdet av denna bok, men jag menar att själva samarbetsformen är ett exempel på hur historiker med olika inriktningar tillsammans kan uppnå synergier. En förutsättning i detta fall var – förutom god samarbetsanda och allmän välvillighet – att jag som forskningsledare redan från början hade skisserat våra generella utgångspunkter och att de två postdoktorala forskarna kunde anställas under några år för att både bidra med empirisk forskning och utveckla våra gemensamma analytiska instrument.

Ytterligare en möjlighet att framkalla synergier vore att skapa delade tjänster eller tjänster som griper över flera ämnen och fält. Universitetet i Oslo utlyste nyligen en tjänst som *førsteamanuensis* (motsvarande universitetslektor) i idéhistoria med inriktning mot kunskapshistoria. Det är ett intressant tecken i tiden. Som alla vet är dock tillsvidareanställningar ett vanskligt företag; de innebär att resurser binds upp under lång tid och att man måste enas om en specifik specialisering i förhand. Ett stort ämne som historia kan emellanåt kosta på sig det, men för mindre ämnen med få tjänster kan det vara känsligt. Å andra sidan innebär det en chans att odla en lokal profil och dra nytta av samarbeten med närliggande discipliner om ens egna tillgångar är begränsade. Här gäller det att ämnes-, institutions- och fakultetsledningar är kloka, strategiska och en smula djärva.

Om vi blickar ut över det vidare akademiska landskapet kan jag se en annan funktion som kunskapshistoria kan ha: att verka som brobyggare mellan det stora, prefixlösa historieämnet och en mängd mindre historiska discipliner försedda med förled. Mitt intryck är att mycket av förnyelsen och vitaliteten inom de historiska studierna det senaste decenniet har ägt rum inom de sistnämnda ämnena, såsom mediehistoria, vetenskapshistoria, bokhistoria, miljöhistoria och digitalhistoria. Alltför långsamt fångas dock nya impulser upp och integreras i det – på gott och ont – stabilare och mer traditionsbundna historieämnet. Här kan kunskaps-historiker spela rollen som ett slags *go-between* mellan historiska prefixdiscipliner och historievetenskapen.

Under de år som vi har arbetat med att introducera kunskapshistoria har det nämligen blivit uppenbart för oss vad som är historieämnets kärna: politik, sociala förhållanden, ekonomi och kultur, vanligen i den ordningen. Intresset för kunskapshistoria bland svenska historiker bortom Lund har inte varit enormt, men möjligen är en förändring på gång. I historievetenskapens flaggskepp, *Historisk tidskrift*, debatterade 2021–2022 de LUCK-anknutna forskarna Anna Nilsson Hammar och Kajsa Weber för- och nackdelarna med ett kunskapshistoriskt perspektiv vid studiet av religion i tidigmodern tid med Stockholmshistorikern Karin Sennefelt, och ett flertal uppsatser med kunskapshistorisk inriktning har likaså

publicerats i tidskriften under tidigt 2020-tal. Vid Nordiska historikermötet i Göteborg 2022 fanns det ett antal sessioner som kan betecknas som kunskapshistoriska. På dessa sätt bidrar kunskapshistoriker till att begrepp och analysredskap som är väletablerade bland exempelvis medie- och vetenskapshistoriker nu börjar cirkulera bland svenska historiker.

Med andra ord erbjuder 2020-talet stora möjligheter till samverkan mellan de tre områdena. Kunskapshistoria kan vara en gemensam plattform där idé- och utbildningshistoriker med ett intresse för kunskapens begrepp, innehåll och institutioner kan möta historiker som är vana att analysera politik, kultur och samhälle.

ANNA LARSSON: Jag tänker mig att det spännande främst uppstår när man diskuterar hur forskningstraditionerna möter varandra. Den centrala mittfåran i den utbildningshistoriska traditionen ligger trots nya teoretiska och metodologiska angreppssätt tveklöst på skolhistoria, det vill säga formell utbildning för unga. Detta innebär att vissa tidsspänn, vissa undersökningsmaterial och vissa teoretiska traditioner främjas, på samma sätt som sker i andra traditioner. Den utbildningshistoriska forskning som rör specifikt kunskapsfrågor har samtidigt en fältskapad inramning, vilken främjar till exempel läroplansforskning eller studier av lärarkunskapens utveckling. När kunskapshistoria börjat etablerat sig som en egen forskningsinriktning ges kunskapsfrågorna en annan slags generell inramning, som öppnar för nya jämförelser, fler infallsvinklar, andra teoretiska fokuseringar. Ur detta möte kan den utbildningshistoriska traditionen utvecklas genom att de öppningar som mötet innebär anammats. Till exempel bör en kunskapshistorisk ingång kunna öppna för studier som kräver en vidare institutionell ram eller går på tvärs över den idag vanliga avgränsningen till en specifik utbildningskontext (som en skolform eller ett land). Den utbildningshistoriska traditionen kan också utvecklas genom att mötet med det kunskapshistoriska perspektivet leder till tydligare argumentering för hur och varför rådande avgränsningar i vissa fall är rimliga. I relationen mellan utbildningshistoria och idéhistoria vill jag nog hävda att vikten av idéhistoriska perspektiv i utbildningsfrågorna länge har erkänts och efterfrågats inom utbildningshistoria. Icke desto mindre bör flera starka forskningstraditioner inom idéhistoria – till exempel universitetshistoria, vetenskapshistoria, de pedagogiska idéernas eller bildningsidealens historia – kunna få en betydligt starkare plats inom det utbildningshistoriska fältet än de har idag. Möjligen hade den idéhistoriska traditionens intresse för (färdig-) lärda idéer, ofta med en elitistisk prägel, en större relevans tidigare i historien och kanske var det relativa ointresset för allmän skola och lägre utbildning som följde med denna tradition tidigare mer befogat. Men idag har utbildning och idéutvecklingsprocesser

(lärande, kunskapsbildning) kommit att bli en så stor del av samhället, med en snabb kunskapsutveckling och en gigantisk utbildningssfär, att det förefaller mig helt omotiverat att försöka upprätthålla någon principiell innehållsmässig uppdelning mellan idéhistoriska och utbildningshistoriska forskningsområden.

Det är alltid intressant att sätta ord på olika forskningstraditioners kärnfrågor och särdrag och till detta bidrar påtagligt uppkomsten av nya inriktningar eller perspektiv. Som jag ser det är emellertid identitetsfrågor på individnivå tämligen ointressanta; som forskare är det fullt möjligt att uppfatta sig som idéhistoriker, utbildningshistoriker och kunskapshistoriker på en och samma gång.

Avslutande runda

STAFFAN BERGWIK: Som Anna Larsson påpekar är discipliner robusta strukturer på universitetet. Idéhistoria har ett väletablerat ramverk: huvudområde, forskarutbildning, fasta anställningar. Snarare än att vara ”på gång” tuffar ämnet vidare. Det för med sig en mindre upptagenhet vid själva den institutionella uppbyggnaden: vilka konferenser, tidskrifter eller tjänster som anordnas, skrivs eller skapas. Men ett stabilt ramverk ger utrymme att istället tänka kring den kunskap som faktiskt produceras under det disciplinära paraplyet. Hur flyttas forskningen, vad kan idéhistoriker visa för varandra, för studenter och för läsare av idéhistoriska böcker?

Kunskapsproduktionen hänger ihop med disciplinens kunskapsmässiga omorienteringar, med utbildningshistoria som ett bra exempel. Jag delar Anna Larssons bild att skolsystemet länge låg utanför idéhistorikers självklara intresse. En väldig upptagenhet vid intellektuella idéer gjorde att praktiker, institutioner och samhällseliga strukturer för tänkande hamnade i skuggan. Där är vi inte längre. Idéhistoriker har orienterat sig alltmer mot breda områden av idé-, kultur- och kunskapsproduktion, och inte sällan med ett mer strukturellt fokus. Därför har också, som Larsson påpekar, relationen mellan idéhistoria och utbildningshistoria öppnats på nya sätt. Som Larsson också lyfter fram har utbildningshistoria varit ett forskningsområde med ett konkret empiriskt objekt i form av skolsystemet. Givet idéhistorikers gamla ointresse för kunskapens system har utbildningshistoria därför kunnat utvecklas parallellt med idéhistoria.

Här finns en skillnad mot kunskapshistoria genom att fältet inte kretsar runt ett särskilt objekt. Kunskap, liksom idéer, kan vara många olika saker. De begreppsliga grumligheterna är fortfarande en olöst fråga. Detsamma går att säga om ”idé”, men få forskare drar stora epistemologiska växlar på just ”idé” som historievetenskapligt objekt. Min uppfattning är att de

flesta idéhistoriker i sin forskningspraktik menar sig studera något annat, mer specifikt: filosofisk diskussion, medicin, naturvetenskaperna, historieskrivning eller något ytterligare annat.

De fastare institutionella ramar som kunskapshistoria fått internationellt är resultatet av ett målmedvetet och framgångsrikt arbete. Det har, som Johan Östling föreslår, banat väg för nya möten och konstellationer av forskare, särskilt mellan det han kallar det prefixlösa historieämnet och andra historiska subfält. Jag välkomnar därför ambitionen att fortsätta fungera som brobyggare. Det finns potential för gemensamma plattformar där idé- kunskaps- och utbildningshistoriker kan studera hur kunskap varit och förblir en grundläggande infrastruktur för den kultur vi strävar efter att förstå och beskriva. Det finns dessutom välkomna breddningar som Östling påpekar, till exempel ett intresse för tyst eller praktisk kunskap. Delvis gäller det även intresset för humanvetenskapernas historia, även om den forskningen finns oberoende av den nya fältbeteckningen kunskapshistoria.

Men om det institutionella bygget varit framgångsrikt finns fortfarande en del kvar att bevisa vad gäller kunskapshistorias förnyande epistemologiska potential. Att fältet innebär helt nya frågor om ”kunskapens sociala räckvidd och relevans” eller en ”ny form av samhällshistoria” är inte en bild som jag delar. Det beror på perspektiv. För den som läst några av klassikerna i vetenskapshistoria är det till exempel uppenbart att de också är samhällshistoria. När kunskap utformas och diskuteras byggs samtidigt samhällen – och tvärtom. Flera av dessa klassiker är från 1980- och 1990-talen.

Denna tveksamhet handlar inte om revirtänkande. Idéhistoria, det är mitt intryck, är inte ett tydligt definierat område att göra, som Östling uttrycker det, ”intrång” på. Revirinstinkterna och impulserna att bygga disciplin är – vill jag mena – svaga i ämnet. Tvärtom är det en samlingsplats för många olika kunskapsintressen och forskare. Men det finns – kanske just därför – pågående diskussioner om kunskapsintressenas relevans och relation till internationell forskning. Det är också den typen av kritiska frågor som kunskapshistoria behöver ställa sig. Vilken kunskap genereras och vad är nytt? Premissen att ”kunskapens former, betydelser, rörelser och förutsättningar” är ett nytt forskningsobjekt är långt ifrån självklar.

JOHAN ÖSTLING: När jag 2015 publicerade min första artikel om kunskapshistoria var det i form av en kortare text i *Historisk tidskrift*. Syftet var primärt att introducera ett spännande nytt fält för en historievetenskaplig läsekrets, men även att åstadkomma en nominalistisk intervention: genom att mynta ett svenskt begrepp ville jag ge namn åt en inriktning som många forskare redan hade och som ännu fler kunde upptäcka. Åtta år

senare har mycket hänt. Det råder visserligen delade meningar om huruvida kunskapshistoria har något att bidra med – Staffan Bergwik menar att allt väsentligt redan ryms inom ramen för samtida idé- och vetenskapshistoria – men kunskapshistoria tycks i dag vara något som många som ägnar sig åt historiska studier av kunskap, medier, utbildning och vetenskap förhåller sig till, både i Sverige och internationellt. Min grundhållning är dock densamma som Anna Larssons: det avgörande är inte vilken identitet som den enskilda har, utan att det bedrivs betydelsefull och nyskapande historisk forskning.

Bergwik ger en kritisk karakteristik av kunskapshistoria och kommer därvidlag med en intressant observation. I Sverige finns det en skillnad mellan dem som främst har inspirerats av tyskspråkig kunskapshistoria (Zürich) respektive anglosaxisk vetenskapshistoria och kunskapssociologi (Cambridge). Det ligger en hel del i det. Tilläggas kan att kunskapshistoria i dess lundensiska tappning – det finns, som jag påpekade ovan, ett flertal olika ingångar i kunskapshistoria – i synnerhet har tagit emot impulser från forskare med förankring i historieämnet, såsom Peter Burke, Simone Lässig och Philipp Sarasin. I likhet med dem har vi velat skriva en kunskapens samhällshistoria, en måhända fåfäng ambitionsnivå som kan sägas vara typisk för just historiker.

Vad som jag däremot har svårt att förstå är Bergwiks påstående att det finns en ”ovilja bland dem som förfäktat kunskapshistoria att tänka kumulativt snarare än fältpositionerande”. De senaste åren har jag varit upptagen med att precisera det populära begreppet kunscaps-cirkulation vilket med rätta har beskyllts för att vara alltför allmänt och diffust. I dialog med forskare som ägnat sig åt offentligheter, medier och infrastrukturer har jag strävat efter att konkretisera innebörden av kunscaps-cirkulation och lanserat nya begrepp som kan skapa större analytisk klarhet. Vår bok *Humanister i offentligheten* är i så måtto i högsta grad kumulativ. Dels bygger vi vidare på insikter från ett antal olika discipliner för att handfast studera humanioras plats i efterkrigstidens offentliga rum. Dels utvecklar vi i anslutning till andra forskare en större kunskapshistorisk analysram med hjälp av begrepp som kunscaps-arena, kunscaps-aktör och deloffentlighet.

Larssons ger en livfull beskrivning av den aktivitet som pågår inom det utbildningshistoriska fältet. Samtidigt blir det uppenbart att det tycks finnas såväl en viss ämnesmässig begränsning som ett mått av teoretisk ensidighet i den faktiska forskningen. Här tror jag att många utbildningshistoriker skulle kunna ha glädje av öppna sig mot kunscaps- och vetenskapshistoria. Vad som dock är genuint inspirerade är den akademiska entreprenörsanda som framskymtar: utbildningshistoriker har helt enkelt varit skickliga på att forma nätverk, bygga infrastruktur, anordna konferenser och säkra medel för större projekt och forskarskolor.

Jag tycker att det är ett utmärkt förslag som Bergwik framför om att skriva synteser. Om dessa samförfattas skulle man kunna dra nytta av olika kompetenser för att ta ett större grepp samtidigt som de inblandade skribenterna tvingas enas om vissa gemensamma utgångspunkter. För egen del medverkar jag i det globala flerbandsverket *Bloomsbury Cultural History of Higher Learning* där historiker av olika schatteringar bidrar; det skulle kunna tjäna som förebild för ett större svenskt bokprojekt. Ytterligare ett område där idé-, kunskaps- och utbildningshistoriker kan gå samman rör samverkan med det omgivande samhället. Min erfarenhet är att andra sektorer av samhället är måttligt intresserade av skillnaden mellan olika historievetenskapliga inriktningar, men det finns en stor efterfrågan på dem som kan ställa dagens kunskapssamhälle i perspektiv. Här kan vi göra en gemensam insats.

ANNA LARSSON: Även om graden av institutionalisering kan vara högst varierande är väl ett karaktäristikum för ett forskningsfält att det kan beskrivas med en term eller fras som upplevs adekvat för en tillräckligt stor mängd forskare. Grundfrågan handlar väl om i vilken mån fälten är och kan förbli meningsfulla och fruktbara för forskarna. Idéhistoria har kanske mest att försvara då ämnet utgör en etablerad universitetsdisciplin med en grund- och forskarutbildning och egen plats i det akademiska, administrativa systemet. Denna omständighet utgör en identitetsskapande, samlande och historiskt vidareförmedlande fördel men är i vissa avseende också en nackdel. Både kunskapshistoria och utbildningshistoria framstår friare som forskningsfält. De kan lättare gå under om intresset för dem viker men de kan också på ett helt annat sätt expandera genom att dra till sig nya forskare från skilda discipliner. Utbildningshistoria har en fördel i att dess benämning pekar mot ett forskningsobjekt som är en i och för sig föränderlig men ändå fast existerande institution i vår tids samhälle, en institution på vilken snart sagt vilket forskningsperspektiv som helst kan riktas. Kunskapshistorias objekt är rimligen minst lika stort men framstår i mina ögon som lösligare vilket torde kunna innebära att något annat än objektet måste bli det sammanhållande i fältet, perspektiven kanske? Överlag tycker jag att det är en poäng att man som forskare kan välja att inom ett fält använda andra fält som perspektivgivare, till exempel anlägga ett kunskapshistoriskt eller idéhistoriskt perspektiv i en studie inom utbildningshistoriska fältet.

Alla fält har ofrånkomligen någon slags kärnområde som forskarna samlas kring och stängas mot. OFrånkomligen hamnar vissa frågor mer i centrum för fältets intresse medan andra hamnar, åtminstone tidvis, i periferin och i skuggan av gränsdragningar inom och mellan fälten. När ett nytt fält uppkommer ges forskarna möjlighet till ny inspiration och en

chans att rita om tankekartan. Nya frågor hamnar i belysningens mitt och inte sällan framträder tydligare sådant som tidigare legat i skuggan. Med nya skärningar skapas nya associationer som kan skapa behov av nya mötesplatser vilka kan fungera kreativt och öppna för helt nya personkonstellationer. Detta är en stor vinst som till exempel tydligt syns i och med den medvetna uppbyggnaden av kunskapshistoria som fält. Genom att bejaka och verka inom både gamla och nya fält torde möjligheterna vara de bästa att så många historiska frågor som möjligt kan få en så bred och djup forskningsmässig belysning som möjligt.

Angivna referenser

- Bergwik, Staffan; ”Kunskapshistoria: Nya utsikter?” i *Scandia*, 84:2 (2018), 86–98.
- Bergwik Staffan & Linn Holmberg: ”Standing on whose shoulders? A critical comment on the history of knowledge” i Johan Östling, David Larsson Heidenblad och Anna Nilsson Hammar (red.): *Forms of Knowledge. Developing the history of knowledge* (Lund: Nordic Academic Press, 2020).
- Bod, Rens, Julia Kursell, Jaap Maat & Thijs Weststeijn: ”A New Field. History of Humanities” i *History of Humanities*, 1:1 (2016).
- Bodensten, Erik: ”A Societal History of Potato Knowledge in Sweden c. 1650–1800” i *Scandinavian Journal of History*, 46:1 (2021).
- Burke, Peter: *What is the History of Knowledge?* (Cambridge: Polity Press, 2016).
- Daston, Lorraine: ”The History of Science and the History of Knowledge” i *Know: A Journal on the Formation of Knowledge* 1:1 (2017), 131–154.
- Dupré, Sven and Geert Somsen: ”The History of Knowledge and the Future of Knowledge Societies” i *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 42:2–3 (2019), 186–199.
- Ericsson, Martin: ”Rasifiering för massorna. Kunskapsanspråk om människoraser i 1800- och 1900-talens svenska uppslagsverk” i *Historisk tidskrift*, 142:2 (2022).
- Hammar, Isak: ”Classical Nature. Natural History, Classical Humanism, and the Value of Knowledge in Sweden, 1800–1850” i *Journal for the History of Knowledge*, 2:1 (2021).
- Larsson Heidenblad, David: *Den gröna vändningen. En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden* (Lund: Lund Academic Press, 2021).
- Lindmark, Daniel: ”Educational History in the Nordic Region: Reflections from a Swedish Perspective”, i *Espacio, Tiempo y Educación* 2, no. 2 (2015).
- Lässig, Simone: ”The History of Knowledge and the Expansion of the Historical Research Agenda” i *Bulletin of the German Historical Institute*, 59 (2016).
- Lundberg, Björn: ”The Galbraithian Moment. Affluence and Critique of Growth in Scandinavia 1958–72” i Johan Östling, Niklas Olsen & David Larsson Heidenblad (red.): *Histories of Knowledge in Postwar Scandinavia. Actors, Arenas, and Aspirations* (Abingdon, Oxon/New York: Routledge, 2020).
- Nilsson Hammar, Anna & Kajsa Weber: ”Från religiös kultur till konfessionell kunskap” i *Historisk tidskrift*, 141:1 (2021).
- Sarasin, Philipp: ”Was ist Wissensgeschichte?” i *Internationales Archiv für Sozialgeschichte in der deutschen Literatur*, 36:1 (2011).
- Westberg, Johannes: ”Bright Nordic Lights. A revitalized interdisciplinary history of

- education in the massified higher education of the Nordics” i *History of Education* 52 (kommande 2023).
- Östling, Johan: ”Circulation, Arenas, and the Quest for Public Knowledge. Historiographical Currents and Analytical Frameworks” i *History and Theory*, 59:4 (2020).
- Östling, Johan: ”Vad är kunskapshistoria?” i *Historisk tidskrift*, 135:1 (2015).
- Östling, Johan, Anton Jansson & Ragni Svensson Stringberg: *Humanister i offentligheten. Kunskapens aktörer och arenor under efterkrigstiden* (Göteborg och Stockholm: Makadam, 2022).
- Östling, Johan, David Larsson Heidenblad & Anna Nilsson Hammar (red.): *Forms of Knowledge. Developing the History of Knowledge* (Lund: Nordic Academic Press, 2020).
- Östling, Johan, David Larsson Heidenblad & Anna Nilsson Hammar (red.): *Actors of Knowledge* (Lund: Nordic Academic Press, kommande 2023).
- Östling, Johan, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg (red.): *Circulation of Knowledge: Explorations in the History of Knowledge* (Lund: Nordic Academic Press, 2018).